

Grapendaal, M., Leuw, E., Nelen, J.M. (1991) De economie van het drugbestaan. Criminaliteit als expressie van levensstijl en loopbaan, Arnhem, Gouda Quint, in de reeks 'onderzoek en beleid' van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en documentatie centrum, 224 p.

'Het sociale probleem van het illegale drugsgebruik wordt in ernst ongetwijfeld door veel andere overtroffen. Het lijkt echter op eenzame hoogte te staan in complexiteit, meerduidigheid en typen van gepropageerde oplossingen'.¹

Terwijl in de rest van de geïndustrialiseerde wereld 'the war on drugs' als enige adequate oplossing voor het 'drugprobleem' wordt voorgesteld, wordt in Nederland sinds enige tijd een afwijkend beleid gevoerd, dat vanuit pragmatisch-rationele overwegingen gericht is op de beheersbaarheid van de sociale schade, eerder dan op het totale verbod. Een dergelijk beleid vereist – meer dan de beleidsopties die door andere 'verdrags'staten'² worden geïmplementeerd en die kunnen genieten van internationale erkenning – een regelmatige input van data over de concrete drugrealiteit. Deze realiteit impliceert ondermeer de sociale overlast die het gevolg is van allerlei vormen van (inkomensverwervende) criminaliteit.

Het is deze problematiek die in het onderzoek van GRAPENDAAL, LEUW en NELEN wordt aangesneden. Met de ondertitel *criminaliteit als expressie van levensstijl en loopbaan* geven de auteurs reeds van bij het begin van het rapport te kennen dat zij van de drie mogelijke (causale) relaties tussen druggebruik en criminaliteit de voorkeur geven aan de stelling die ervan uitgaat dat tussen beide activiteiten een onmiskenbare samenhang bestaat omdat beiden 'dieper gemotiveerde, (sociaal) expressieve gedragingen zijn die betekenisgevend structurerend functioneren' (p. 3) in een deviante carrière, die in essentie is terug te voeren tot 'structurele marginaliteit' die ten grondslag ligt van deze 'deviante symptomen' (p. 38).

Om deze hypothese(s) te toetsen, werden een vijftal onderzoeksvragen geformuleerd die moeten toelaten na te gaan hoe regelmatige opiatengebruikers inkomens verwerven en besteden, hoe hun eventueel methadongebruik dit economisch gedrag beïnvloedt, welke rol deze activiteiten spelen in het dagelijks bestaan en hoe deze functies zich verhouden tot de levensgeschiedenissen van de gebruikers (p. 7).

Na een overzicht van de theoretische opvattingen en empirische bevindingen over de causaliteit tussen druggebruik en criminaliteit, en een discussie ter verantwoording van de stellingname van de onderzoekers in hoofdstuk 3, wordt in de vijf volgende hoofdstukken verslag uitgebracht van de resultaten uit het eigen onderzoek. Dit onderzoek is gebaseerd op een combinatie van kwalitatieve (panelstudies en veldobservaties) en kwantitatieve (herhaalde gestandaardiseerde vragenlijsten) technieken waarmee een gestratificeerde steekproef (N=150, uitval 61), uit een geschatte populatie van 7000 opiatengebruikers, gedurende een jaar werd gevolgd.

In de lijn van de geprefereerde verklaring voor de samenhang tussen druggebruik en criminaliteit bouwen GRAPENDAAL, LEUW en NELEN een beeld op van de druggebruiker als een economisch actief individu die vanuit een positionering in de marge antwoorden formuleert en hierin een carrière opbouwt. De notie van deviante carrière, die in hoofdstuk 4 wordt uitgewerkt, blijkt een grote verklarende waarde te hebben, en leidt ondermeer tot een sterke nuancering van 'de' criminaliteit bij 'de' druggebruikers. In eerste instantie wordt dan ook nagegaan op welke wijze de respondenten tot hun deviante carrière komen, met andere

1. LEUW, E., 'Enkele dilemma's van rationeel sociaal drugsbeleid', *Justitiële Verkenningen*, jg. 13, nr. 3, 1987, p. 7-27.

2. Met verdragsstaten bedoelen we de staten die de belangrijkste internationale verdragen m.b.t. de drugproblematiek hebben onderschreven. Ook Nederland behoort tot deze groep.

woorden, welke (complexen van) veranderlijken het aanlooptraject, het verloop van het traject en de afbouw van het traject van de deviante carrière bepalen.

Een opmerkelijke vaststelling is dat de instapmomenten bij een (helaas niet exact bepaald) aantal vrouwen het resultaat blijken te zijn van dwang die uitgaat van een partner, en verband houdt met seksuele exploitatie, wat kan verklaren waarom de psychologische motieven voor druggebruik bij deze vrouwen in hogere mate aangetroffen worden (p. 53-54).

In het volgende hoofdstuk wordt een uitgebreide schets gemaakt van de Amsterdamse scène, aan de hand van een geografische situering en een typering van de interactievormen die de relaties in de drugsce ne vormgeven.

Hoofdstukken 6 en 7 vormen de essentie van het onderzoek. De auteurs gaan er na – met het verloop van deviante carrières in het achterhoofd – hoe inkomens worden verworven (hoofdstuk 6) en besteed (hoofdstuk 8). Ook hier zijn een aantal resultaten opmerkelijk – omdat ze indruisen tegen de opvattingen die doorgaans de debatten overheersen – en belangrijk voor de beoordeling van het gevoerde beleid.

Zo blijkt verwervingscriminaliteit als bron van inkomsten pas op de tweede plaats te komen, en dit bij ongeveer 50% van de respondenten. 87% doet in de eerste plaats een beroep op een uitkering om hun gebruik te onderhouden. Aangezien deze vaststelling niet wordt teruggevonden in andere (buitenlandse) onderzoeken, besluiten de auteurs dat ‘in Nederland [...] op een maatschappelijk minder schadelijke wijze in een groot deel van het inkomen [wordt] voorzien’ (p. 108).

Bovendien wordt verwervingscriminaliteit als bron van inkomsten voornamelijk door eenzelfde kleine groep gebruikers gepleegd: 60% van de 95 delicten komen op rekening van 13% van de onderzochte groep. Deze tendens wordt toegeschreven aan de aanwezigheid van het stelsel van sociale zekerheid en de relatief eenvoudige toegankelijkheid van de drugmarkt (p. 122).

Andere significante vaststellingen zijn de functies die opiatengebruik hebben voor de gebruiker. Deze bepalen immers de reversibiliteit van de verslaving, doordat ze na verloop van tijd aan betekenis inboeten. Hiermee wordt bovendien de these van de fysiologische determinatie van de te gebruiken hoeveelheid (deels) weerlegt.

Hoofdstuk 8 behandelt de vraag of en in welke mate de verstrekking van methadon kan leiden tot een vermindering van criminaliteit. Volledig in de lijn der verwachtingen merken de auteurs op dat de kans op een dergelijke beïnvloeding van de oorspronkelijke relatie een functie is van de mate van betrokkenheid van de verslaafde in het drugbestaan. Het door het Amsterdams beleid gevolgde model met gedifferentieerde instapeisen en -modi heeft geen significante daling van de criminaliteit tot gevolg. Toch opteren de auteurs voor dit model, wijzend op de indirecte positieve gevolgen, die eruit bestaan dat adequatere controle kan uitgeoefend worden op een risicovolle populatie, die bovendien de kans krijgt in enige mate contact te houden met de wereld buiten die populatie.

Niettegenstaande het onderzoek een aantal opmerkelijke resultaten oplevert, zoals we aantoonden, valt er jammer genoeg heel wat op te merken aan dit boek.

Hoewel de verklaring van de samenhang tussen drugs en criminaliteit, als expressie van een levensstijl die als antwoord op de ervaring van structurele marginaliteit als een rode draad door het verhaal heen loopt, empirisch wordt ondersteund en uitgebouwd wordt tot een logisch verhaal, laten de auteurs het na dieper in te gaan op verklaringen voor deze structurele marginalisering. Hierdoor worden een aantal opmerkelijke resultaten als onbenutte kansen opzij geschoven. Een ander gevolg is dat de discussie over de beheersing van de sociale overlast zich lijkt toe te spitsen op wat uiteindelijk in hoofdzaak een symptoom kan genoemd worden. In dit opzicht is de discussie die in hoofdstuk 9 wordt gevoerd over de mogelijke effecten van een legalisatie weinig relevant. Dat hierdoor de kans om de consequenties van het strafrechtelijk optreden ten volle te problematiseren wordt gemist, valt te betreuen.

ren. Het verklarende model van de deviante carrière is op zichzelf zinvol, maar verdient het om dieper uitgewerkt te worden. Zo blijven gegevens over differentiële posities naar etnische afkomst en geslacht grotendeels onverklaard door het model.

Een andere kritiek heeft betrekking op de presentatie van het cijfermateriaal. Er blijken nauwelijks tabellen in het boek te staan die niet eerst grondig dienen bestudeerd te worden voor het duidelijk wordt wat er in wordt meegedeeld. Hierdoor is de kans groot dat het cijfermateriaal verkeerd wordt geïnterpreteerd. Wanneer na reconstructie van tabel 4 op p. 108, of tabel 9 op p. 113, blijkt dat de berekeningen meer dan kleine afrondingsfouten bevatten, lijkt deze kritiek geen muggenziften meer.

Een laatste bemerking houdt verband met de wijze waarop 'socio-economische achtergrond' is geoperationaliseerd, aangezien geen enkele moeite wordt gedaan om te verklaren waarom de klasseposities die tot de 'hogere klasse' worden gerekend, niet als categorie aanwezig zijn (p. 45).

Maar laten we in schoonheid eindigen, door aan te voeren dat dit onderzoek meer dan voldoende elementen bevat om een vernieuwde problematisering over het (straf)rechtelijk optreden tegenover de druggebruiker mogelijk te maken. Dit is, gezien de ontwikkelingen op dit gebied, geen geringe verdienste.

Ben CAUDRON